

УДК 640.43:338.48

DOI: 10.33813/2224-1213.27.2021.6

Опанащук Юрій Якович

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний університет технологій та дизайну
<https://orcid.org/0000-0002-5258-5907>
ukrhotelua@ukr.net*

Колісниченко Тетяна Олександрівна

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний університет технологій та дизайну
<https://orcid.org/0000-0003-0560-9520>
ktatyna1407@gmail.com*

Вергун Антоніна Миколаївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний університет технологій та дизайну
<https://orcid.org/0000-0002-2825-9511>
vergun.am@knutd.com.ua*

СВІТОВІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Мета статті – з'ясувати й узагальнити практичний досвід використання інноваційних технологій у готельно-ресторанному та туристичному бізнесі.

Методологія дослідження полягає в застосуванні методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, прогнозування, а також у використанні системного й діяльнісного підходів.

Наукова новизна полягає в тому, що в цій статті представлені інновації: продуктові, технологічні – у розвитку транспортної інфраструктури, засоби розміщення преміум-сегмента та туристичні – у різних регіонах світу.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що інновації в туристичній інфраструктурі сприяють зміні структури попиту та обсягу туристичного потоку, залученню коштів у країну, створюють можливості для підвищення привабливості туристичної дестинації.

Ключові слова: *інновації, інноваційна діяльність, продуктові інновації, технологічні інновації, транспортна інфраструктура, готельна інфраструктура.*

Опанащук Юрий Яковлевич

кандидат экономических наук,

доцент кафедры туризма и гостинично-ресторанного бизнеса,

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Колесниченко Татьяна Александровна

кандидат технических наук,

доцент кафедры туризма и гостинично-ресторанного бизнеса,

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Вергун Антонина Николаевна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры туризма и гостинично-ресторанного бизнеса,

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Мировые достижения и инновационные технологии в современном туристическом и гостинично-ресторанном бизнесе

Цель статьи – выяснить и обобщить практический опыт использования инновационных технологий в гостинично-ресторанном и туристическом бизнесе.

Методология исследования заключается в применении методов анализа, синтеза, сравнения, обобщения, прогнозирования, а также в использовании системного и деятельностного подходов.

Научная новизна заключается в том, что в данной статье представлены инновации: продуктовые, технологические – в развитии транспортной инфраструктуры, средства размещения премиум-сегмента и туристические – в разных регионах мира.

Выводы. В результате исследования установлено, что инновации в туристической инфраструктуре способствуют изменению структуры спроса и объема туристического потока, привлечению средств в страну, создают возможности повышения привлекательности туристической дестинации.

Ключевые слова: *инновации, инновационная деятельность, продуктовые инновации, технологические инновации, транспортная инфраструктура, гостиничная инфраструктура.*

Yuriy Opanaschuk

PhD (Economics),

Associate Professor of the Department of Tourism,

Hotel and Restaurant Business,

Kyiv National University of Technology and Design

Tetiana Kolisnychenko

PhD in tech. sciences,

Associate Professor of the Department of Tourism,

Hotel and Restaurant Business,

Kyiv National University of Technology and Design

Antonina Verhun

PhD (Economics),

Associate Professor of the Department of Tourism,

Hotel and Restaurant Business,

Kyiv National University of Technology and Design

World achievements and innovative technologies in modern tourism and hotel restaurant business

The purpose of the article – find out and summarize the practical experience of using innovative technologies in the hotel and restaurant and tourism business.

The research methodology consists in the application of methods of analysis, synthesis, comparison, generalization, forecasting, as well as in the use of systemic and activity-based approaches.

The scientific novelty lies in the fact that this article presents modern product innovations, technological innovations in the development of transport infrastructure, accommodation facilities for the premium segment and tourism innovations in different regions of the world.

Conclusions. As a result of the study, it was found that innovations in the tourist infrastructure contribute to a change in the structure of demand and the volume of tourist flow, to attract funds to the country, create opportunities to increase the attractiveness of a tourist destination.

Keywords: *innovations, innovative activity, product innovations, technological innovations, transport infrastructure, hotel infrastructure.*

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми полягає в тому, що на сьогодні інноваційність є необхідною умовою функціонування всіх видів підприємництва. Винятком не є і туристична галузь.

Здатність зацікавити мандрівників своєю діяльністю є гарантією для стабільного доходу та розвитку бізнесу. Це можливо лише із застосуванням інновацій, що виділять компанію серед інших. Масштаби й динаміка змін в інноваційній діяльності визначили необхідність дослідження, систематизації та впорядкування наукових знань у цій царині. Інновації в туризмі приносять нові ідеї, послуги та продукти на ринок, що дає змогу сервісу та рівню пропозиції переходити на вищий щабель розвитку.

Інноваційна діяльність у сфері туризму спрямована на створення нового або зміну наявного продукту, на вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, упровадження передових інформаційних і телекомунікаційних технологій, сучасних форм організаційно-управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливість готельно-ресторанного бізнесу як галузі послуг передбачає застосування інноваційних технологій. Останнім часом були зроблені значні кроки щодо застосування інноваційного менеджменту в туристичній індустрії. Однак багато ще попереду, оскільки деякі фахівці продовжують вважати, що досягнуто незначного прогресу в справі застосування теорії менеджменту в туристичній індустрії загалом та управлінні інноваціями в туризмі зокрема. Сьогодні багато наукових розробок присвячено проблемам інноваційного розвитку в туристичному бізнесі. Науковий підхід до розвитку інноваційної діяльності наявний у роботах учених: В. С. Новікова, Д. С. Ушакова, Л. С. Александрової, А. А. Дагаєва, О. В. Колесова, С. Г. Тягліва, Т. А. Фролової. Проте питання створення та ефективного використання системи інноваційного менеджменту на туристичних підприємствах недостатньо повно розкрито.

Мета статті – узагальнити практичний досвід використання інноваційних технологій у туристичному бізнесі.

Виклад основного матеріалу. Активізація інноваційної складової вимагає формування моделі інноваційного розвитку, становлення інноваційного підприємництва, підсилення інноваційного характеру діяльності. Одним з головних компонентів успішного функціонування сфери туризму є транспортні послуги. Сучасна діяльність у транспортній сфері спрямована на вирішення двох основних груп завдань: забезпечення високої якості транспортних послуг (своєчасна доставка пасажирів, безпека й комфортабельність перевезення) і зниження витрат на надання транспортних послуг. Приклади продуктивних інновацій у розвитку транспортної інфраструктури в розвинених країнах наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Сучасні продуктивні інновації в розвитку транспортної інфраструктури

Інновація	Переваги
Німеччина	
Безпілотні пасажирські автобуси	Скорочення витрат на оплату праці водіїв. Ліквідація помилок унаслідок «людського чинника». Безкоштовний проїзд.
Водне паливо	Екологічно чистий вид палива.
США	
Дороги з покриттям із сонячних батарей	Вироблення екологічно чистої енергії. Вирішення проблеми підзарядки електромобілів.
Google-мобіль	Безпечне пересування. Ліквідація кількості аварій унаслідок «людського чинника».
Корабель для космічних туристів	Нові туристичні можливості, створення нового сегмента ринку туризму.
Швейцарія	
Прискорені рухомі пішохідні доріжки	Здатність для пішохода розвинути швидкість до 17 км / год, що перевищує середню швидкість автомобіля у годину-пік. Висока пропускна здатність. Доріжки повністю електрифіковані, мають низький рівень електроспоживання.

Джерело: розробка авторів.

На основі зазначеної вище таблиці відзначимо, що простежується тенденція до повсюдної екологізації транспортних засобів, розробки альтернативних засобів пересування та аналогічної інфраструктури. Інноваційні рішення спрямовані на мінімізацію відходів, що забруднюють навколишнє середовище, і створення транспортної екоінфраструктури, а саме: прискорені рухомі пішохідні доріжки, google-мобіль, дороги з покриттям із сонячних батарей. Деякі інновації вносять кардинальні зміни, створюючи нові можливості для подорожей, наприклад пасажирські вагони системи «Hyperloop», що

надають комфортні умови для переміщення пасажирів на значні відстані.

Сучасний світ розвивається в умовах стрімкого поширення цифрових технологій. Технологічні інновації відіграють найважливішу роль у розвитку транспортної інфраструктури та сфери туризму загалом. Характеристика таких інновацій представлена в таблиці 2

Таблиця 2

Сучасні технологічні інновації в транспортній інфраструктурі

Інновація	Переваги
Німеччина	
Оптичні термодатчики для поїздів	Підвищення рівня безпеки пересування поїзда. Запобігання можливих катастроф.
Італія	
Чат-бот «Hut-tebot»	Технічна підтримка туриста під час перебування в гірській місцевості. Безкоштовне використання для туриста. Не вимагає великих капіталовкладень.
Нідерланди	
Симулятор просторового контексту «CycleSpex»	Підвищення рівня безпеки на пішохідних і велодоріжках. Створення безбар'єрних умов для пересування на велосипеді. Висока точність результатів дослідження.
Швейцарія	
Програмне забезпечення «Bestmile»	Таке інноваційне програмне забезпечення дає можливість керувати машинами за принципом контрольно-диспетчерської вишки в аеропорту.
Додаток «FairticAQ»	Інтелектуальний комфорт для пасажирів. Мінімізація проблемних ситуацій при купівлі квитків. Безкоштовна установка на смартфон. Висока точність роботи.

Джерело: розробка авторів.

Наприклад, автоматична купівля квитка при вході в транспорт дає змогу туристам економити час при пересуванні на громадському транспорті, при цьому використання цих додатків – це гарантований спосіб оплати проїзду. Упровадження технологій віртуальної реальності, таких як «CycleSpex», сприяє поліпшенню міської велоінфраструктури, стимулює попит на оренду велосипедів і загалом – просуванню спортивного, здорового способу життя. Чат-боти допомагають будувати оптимальні маршрути, піші або з використанням громадського транспорту, у важкодоступні райони, що особливо зручно для іноземних туристів, які не знають місцевість.

Невід'ємним складником функціонування галузі туризму є готельна інфраструктура. Розвиток продуктових інновацій у сфері гостинності дає можливість створювати умови для максимального рівня комфорту в засобах розміщення. Інновація «тихий танцпол»

дає змогу туристам вести нічний спосіб життя і при цьому не порушувати комфорту постояльців готелю і жителів міста. Також приділено увагу якісному забезпеченню сну як головному джерелу енергії і сил. Такі інновації, як «антихраповий» номер і система «Deep Sleep» спрямовані на підвищення комфортності сну гостя, що поліпшує якість відпочинку [1, с. 34]. Розвитку інклюзивного туризму сприяє впровадження «нюхових» і «відчутних» інновацій. Якщо продуктові інновації у сфері гостинності стимулюють розширення сегмента споживачів, залучення грошових коштів, то технологічні інновації покращують якість надаваних послуг і лояльність гостей.

Засоби розміщення преміум-сегмента передбачають упровадження новітніх технічних досягнень для того, щоб зробити перебування гостей більш комфортним. Насамперед це мультимедійні технології: безкоштовний інтернет, мобільні застосунки для смартфонів, різні пристрої із сенсорним екраном, призначені для клімат-контролю та управління освітленням у номері. Готелі оснащують «розумними» меблями: диванами, забезпеченими USB-портами, і робочими столами з вбудованими зарядними пристроями для мобільних телефонів і базовими станціями бездротових телефонів. З'явилися і спеціальні електронні пристрої, що запам'ятовують усі потреби гостя: від температури повітря в кімнаті до музики.

Розглянемо туристичні інновації в різних регіонах світу.

На теперішній час країни Азії поряд з активним розвитком туристичних кластерів, що охоплюють раніше не використані туристські ресурси, активно впроваджують і застосовують на практиці інновації в IT-технологіях. Ця тенденція дає змогу, зокрема, Японії, Китаю і Південній Кореї розвивати такі види інноваційного туризму, як медичний туризм, екотуризм, конгресовий туризм, а також екстремальний та екзотичний [5].

Південна Корея. Потенціал зростання для сектора туризму в Південній Кореї і раніше був високий, і нині є багато можливостей, які могли б забезпечити країні постійний приплив туристів. Поряд з активним розвитком туристичних дестинацій Південна Корея розвиває інновації в галузі IT-технологій, які дають змогу зробити національний туристичний продукт доступнішим на міжнародному туристичному ринку. Для туристичного бізнесу Південної Кореї потенціал інтернету полягає в забезпеченні вільного доступу до підприємств з бронювання, а також інформації великій кількості туристів за відносно невелику вартість. Уряд країни допомагає зростанню е-комерції, розбудовуючи потужну інфраструктуру для розвитку інформаційних технологій, навчаючи робочу силу, а також здійснюючи рекламні й інші заохочувальні заходи [2, с. 1].

Японія. Японія є світовим лідером у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, патентуванні, а також у частці високотехнологічної продукції. Важливе місце у сфері наукових розробок приділяють екологічним технологіям. Пріоритетним напрямом в останні роки стали «зелені» комунікаційні й інформаційні технології. Прикладом ефективного застосування передових екологічних технологій, що реалізують у країні, є проект «екоміст

Японії» Міністерства навколишнього середовища і Міністерства економіки, торгівлі і промисловості. Екологічними називають міста, у яких комплексно використовують інструменти управління природокористуванням і міського планування (оптимізація методів охорони навколишнього середовища, економічний розвиток та утилізація відходів). На сьогодні індивідуальні плани сталого розвитку реалізують у 26 містах країни. Отже, Японія є прикладом держави, що успішно рухається шляхом побудови моделі сталого розвитку, враховуючи інтереси економіки й екології. Екологічні інновації являють собою важливий інструмент для досягнення цілей «зеленої» політики країни, а також безпечного й ефективного розвитку туристичної галузі.

Китай. Китайський досвід розвитку інноваційного туризму полягає в активному використанні переваг у результаті взаємодії з міжнародними організаціями, які всебічно допомагають розвитку галузі (ЮНЕСКО, Всесвітній фонд дикої природи і Фонд охорони природи). Ці організації відіграли важливу роль у визначенні територій Китаю природоохоронного значення. Також відбулося активне співробітництво з резидентами, щоб допомогти їм сформувати сучасну й ефективну індустрію туризму, завдяки чому місцеві громади активно почали вкладати кошти в делімітацію охоронних територій. Збалансований туризм спостерігаємо, зокрема, у південно-західних регіонах КНР, у провінціях Юньнань і Сичуань. На цих територіях зафіксований значний економічний ефект у результаті здійснення туристичної політики, спрямованої на сталий розвиток туризму, а також отримана суттєва підтримка з боку державних, некомерційних і місцевих організацій, що розвивають туризм, орієнтований на збалансованість екологічності [3, с. 1020].

Африка ще тільки починає свій довгий інноваційний шлях розвитку й у туристичному бізнесі також. Однак потенціал цього материка величезний, і саме він, на нашу думку, стане перспективним напрямом екологічного туризму. На теперішній час СОТ щорічно допомагає здійснювати країнам Африки різні програми з розвитку, збереження та створення нових туристичних дестинацій і новітнього туристичного продукту.

Республіка Конго. За угодою, підписаною 2014 року, Всесвітня туристична організація (UNWTO, ЮНВТО) спільно з програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) здійснюють роботу з формування стратегії сталого туризму в Республіці Конго з метою соціально-економічного розвитку цієї країни. Так, 201 року була внесена поправка до проекту, у якій сформульоване завдання щодо обов'язкової класифікації готелів у цій країні. Перший етап містить глибокий ситуаційний аналіз розвитку туризму в Республіці Конго, щоб допомогти урядові й приватним суб'єктам оцінити сильні сторони та проблеми туристичного сектору країни. Другий етап передбачає формування стратегії розвитку туризму, національної туристичної політики та майстер-план на найближчі п'ять років. Спільне бачення національної політики в галузі туризму будуватиметься на сприянні розвитку екотуризму в Республіці Конго та побудові «зеленої» (екологічно орієнтованої) економіки.

Туніс. Інноваційний розвиток туризму в Тунісі ґрунтується на проєктах з підтримки й відновлення туристичних зон, стимулюванні створення нових форм розміщення туристів, а також розвитку нових видів туризму. Важливим завданням, на думку уряду Тунісу, є модернізація ІКТ у сфері туризму, через безпосереднє навчання нових співробітників основам ІТ-технологій у сфері туризму, створення туніського туристичного порталу, а також загальнодоступного інтернету.

Стосовно країн Європи необхідно відзначити, що багато проєктів з інноваційного розвитку туристичного бізнесу дали змогу модернізувати безліч туристичних маршрутів і розвинути нові туристичні дестинації. Італія, Іспанія, Греція є прикладами тих країн, де грамотне управління і чітке виконання розробленої державної стратегії розвитку туризму дали можливість досягти стійкого розвитку туризму, а також застосувати на високому рівні новітні технології в цій галузі. Представники азійського регіону успішно запозичили деякі проєкти, а також елементи стратегій.

Італія. У Європі за рівнем розвитку сільського туризму перше місце посідає Італія. Її середньорічний прибуток від цієї галузі становить приблизно 287 мільйонів євро. Сьогодні активний процес зростання наукоємності та продуктивності в сільському господарстві породжує скорочення кількості робочих місць у ньому, що в селах призводить до активного росту безробіття. У зв'язку із цим Європейський Союз на прикладі Італії розглядає сільський туризм як альтернативний шлях до подолання аграрної кризи європейських держав. Сталого розвитку туризму в цій країні досягають, зокрема, за рахунок розвитку агротуризму в різних регіонах.

Франція. У Франції сільський туризм перетворився на частину державної політики щодо розвитку туристичної галузі країни. Ним керує Національна організація будинків відпочинку і зеленого туризму. Крім того, за рахунок посилення бюджетного фінансування відновлено близько 50 покинутих садиб, при яких були сироварні, ферми та виноробні господарства.

Мальта. Острівна держава Мальта активно розвиває і вдосконалює свою туристичну галузь. Мальтійське управління з туризму є органом індустрії туризму, що регулює, формує, підтримує та управляє всіма значущими партнерськими відносинами із зацікавленими сторонами в галузі туризму. Одним із перспективних і важливих завдань, відображених у програмі, є розвиток екологічного туризму з просуванням «зелених» маршрутів і природних джерел енергії.

Іспанія. В Іспанії розроблений план розвитку туристичної сфери до 2024 року, реалізація якого дасть змогу країні залишитися конкурентоспроможною і привабливою для споживачів на туристичному ринку. Запропоновано декілька методів для досягнення поставленої мети: розвивати туризм у регіонах країни, які не зачіпає основний туристський потік; використовувати в галузі додаткову робочу силу, зокрема іноземців; розвивати агротуризм та освітній туризм; вводити на регулярній основі інноваційні технології.

Хорватія. На території Хорватії діє програма розвитку туризму до 2025 року, яка передбачає, що до призначеного року на території

країни буде запропонований привабливий асортимент продукції і послуг, з урахуванням сталого розвитку галузі, заснованої на інноваціях. Така мета може бути досягнута за рахунок реструктуризації головного офісу Хорватської національної ради з туризму (CNTB), переходу на онлайн-спілкування з міжнародними ринками, розвитку морського, оздоровчого, культурного, гірського, сільського, спортивного туризму, створення профільних бізнес-шкіл та освітніх центрів [4, с. 45].

Польща. Польща розвиває свій інноваційний потенціал у сфері туризму, розрахований до 2025 року, згідно з флагманськими проектами Європейського Союзу: «Інноваційний Союз», «Цифровий порядок денний для Європи» й «Нові навички та робочі місця». Передовими завданнями, які були здійснені в процесі реалізації стратегії, є: якісне управління маркетингом для розвитку інноваційності, розвиток самої інноваційної діяльності в галузі, а також реалізація проекту «Польський турист», що передбачає розвиток інформаційних систем для спрощеного спілкування між туристом, туристичними підприємствами та державою.

Туреччина. Сталий розвиток туризму є пріоритетним завданням для такої країни, як Туреччина, де туристичний потік у літній сезон особливо великий. У стратегічній програмі розвитку галузі туризму на території Туреччини до 2023 року цьому аспекту приділено особливу увагу. Так, у документі сказано, що, аби сприяти досягненню цілей сталого розвитку, необхідно усунути міжрегіональні відмінності в рівнях розвитку країни, а також удосконалити наявні туристичні сайти. На території Туреччини вже створено кілька заповідників, будують нові і модернізують наявні туристські дестинації, розробляють новітні туристичні продукти, засновані як на потребах потенційних клієнтів, так і рекомендаціях Всесвітньої туристичної організації з екотуризму.

Швейцарія. Державний секретаріат з економічних питань несе відповідальність за розробку й реалізацію швейцарської туристичної політики. Федеральна рада Швейцарії ухвалила Стратегію зростання туристичного напрямку в червні 2019 року, визнавши важливість стійкості для національного туризму. Стратегія сфокусована на «економічній ефективності» вимірювання стійкості, запобіганні негативного впливу на суспільство та навколишнє середовище. 2019 року Швейцарія показала максимальні результати зростання інноваційного розвитку, посівши перше місце в Глобальному інноваційному рейтингу.

Висновки. Отже, упровадження технологічних і продуктових інновацій сприяє вирішенню завдань щодо формування і функціонування туристичної інфраструктури: створення та розвиток нових видів послуг, залучення нових сегментів споживачів туристичного продукту, інтелектуалізація систем користування готельними й транспортними послугами, автоматизація процесів бронювання і / або покупки квитків на громадський транспорт, бронювання номерів у готелях тощо, екологізація туристичної інфраструктури, спрямована на збереження навколишнього середовища, створення більш ком-

фортного інфраструктурного середовища для осіб з обмеженими можливостями, удосконалення систем для безпеки туристів. Інноваційна діяльність, спрямована на розвиток і вдосконалення туристичної інфраструктури, є основоположним чинником її конкурентоспроможності й успішного функціонування. Інновації в туристичній інфраструктурі сприяють зміні структури попиту та обсягу туристичного потоку, залученню коштів у країну, створюють можливості для підвищення привабливості туристичної дестинації.

Список використаних джерел

1. Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. С. 341–349.
2. Michael E. Tourism micro-clusters. *Tourism Economics*, 2013. №9(2). Рр. 1 –145.
3. Jackson J., Murphy P. Clusters in regional tourism. An Australian case. *Annals of Tourism Research*. 2016. №4(33). Р. 1 –1035.
4. Марченко О. А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі : монографія. Херсон : Айлант, 2014. С. 34
5. Всесвітня туристична організація. *UNWTO*. URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 25.11.2021).
6. Капліна Т. В., Столярчук В. М., Малюк Л. П., Капліна А. С. Інноваційні технології в готельному господарстві: основи теорії : навч. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2018.

References

1. Mykhaylichenko H. I. (2012) Formuvannya innovatsiynykh turystychnykh klasteriv yak konkurentnoyi perevahy rozvytku rehionu [Formation of innovative tourist cluster as a competitive advantage of the development of the region]. *Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*, pp. 34 –349 (in Ukrainian).
2. Michael E. (2013) Tourism micro-clusters. *Tourism Economics*, no. 9(2), pp. 133–145.
3. Jackson J., Murphy P. (2016) Clusters in regional tourism. An Australian case. *Annals of Tourism Research*, no. 4(33), pp. 1018–1035.
4. Marchenko O. A. (2014) *Transformatsiyi ta udoskonalennya rehionalnoyi struktury turystychnoyi haluzi* [Transformation and improvement of the regional structure of the tourism industry]. Kherson : Ayalant, p. 344 in Ukrainian).
5. The World Tourism Organization. *UNWTO*. Available at: <https://www.unwto.org> (accessed 25 November 2021) (in Ukrainian).
6. Kaplina T. V., Stolyarchuk V. M., Malyuk L. P., Kaplina A. S. (2018) *Innovative technologies in the hotel industry: the basics of theory* : a textbook. Poltava : PUET (in Ukrainian).